

प्रभु तरुण

वर्ष ५६

अंक ०२

मुंबई

१६ ऑक्टोबर, २०२३

पाने ६

किंमत रु. १

(स्थापना : तारीख २५ ऑगस्ट १९२३)

तत्वाचा बंदा जीव । मूर्तीला कोण विचारी?

www.prabhutarun.org

संपादिका: सुहासिनी कीर्तिकर

कार्यकारी संपादक मंडळ : मिनाक्षी जयकर, मयुरा नायक, संजना कोठारे, वैजयंती कीर्तिकर

संपादकीय

मस्त मस्त उतार

—सुहासिनी कीर्तिकर

वाचकहो, आपला पुढील अंक दिवाळी अंक असेल. जो अंक जोडअंक असेल त्यानंतर तुमची माझी 'प्रभुतरुण' अंकाद्वारे होणारी नियमित भेट संपुष्टात येईल. गेली पंचवीस वर्षे दर महिन्याला आपण भेटत आलो. त्याची मनाला आनंददायी अशी उभयपक्षी ओढच असते. खरे ना? तुमच्यापैकी काहीजण आवर्जून फोन करून आनंदाची पावती देत. ती खरे तर; माझी अन् प्रभुतरुणाची पुण्याई. २५ ऑगस्ट (नारळीपौर्णिमा ही तिथी) रोजी प्रभुतरुणाचा वाढदिवस लक्षात ठेवून अनेक फोन आले. वॉट्सअपवर शुभेच्छा आल्या. २७ तारखेला हा शताब्दीचा खास वाढदिवस साजरा झाला. (हे, गेल्या अंकात नमूद असले तरी 'पाहिलेची पहावे पुन-पुन्हा।' ही आपली मानसिकताच असते.) त्यावेळी माझ्या निरोप समारंभात मी प्रभुतरुणाशी माझे नाते कसे जडले, घट्ट होत गेले त्याचा वेळेचा आणि शब्दमर्यादेचा उंबरठा न ओलांडता आढावा घेतला.

आता या माझ्या संपादकीयात उरलेल्या किंवा बाकी राहिलेल्या काहींचा अटळ असणारा उल्लेख करते. मी कार्यकारी संपादक असताना विहंग आणि मी दोघेच संपादक होतो. अतिथी संपादक कल्पना प्रत्यक्षात आणताना एका वर्षी चोवीसजण जोडले गेले. विहंग अकस्मात गेल्यानंतर संपादकीय जबाबदारीची नव्याने आखणी झाली. मी प्रमुख संपादक आणि तरुण संपादक मंडळ आले आणखी सहा जणांचे. काही काळ या सहसंपादकांचा सक्रिय सहभागही होता. पण वेळ, घरची जबाबदारी, इतर अवधाने सांभाळताना त्यांची दमछाक झाली. माझ्याबरोबर शेवटपर्यंत टिकले चारच सहसंपादक किंवा कार्यकारी संपादक. सौ.

मीनाक्षी जयकर, सौ. वैजयंती कीर्तिकर (सक्सेना), सौ. मयुरा नायक आणि सौ. संजना कोठारे. आम्ही पाचजणी म्हणजे 'बाईपण भारी देवा'! अर्थात् या चौघींचेही वेळेशी भांडण होतेच. घरची आणि नोकरी-व्यवसायाची जबाबदारी होतीच. नियमित लेखन त्यांच्याकडूनही घडले नाही. पण चौघींनाही जबाबदारीचे भान होते. प्रभुतरुणाविषयी आणि माझ्याविषयी आत्मीयता होती, आदरभाव होता. त्यामुळे एखादा लेख लिहिणे, लेखक मिळवून देणे, दिवाळी अंक भरीव करण्यासाठी धडपडणे... हे होतच होते. माझ्या संपादनावर विश्वास असल्यानेच त्या सर्वजणी निश्चित होत्या. एखाद्या प्रकल्पात, उपक्रमात असे घडतेच ना! कुणीतरी एकच सांभाळत असतो सर्व काही आणि इतरजण बरोबरीने चालत असतात. तशा या माझ्या सहसंपादिका-माझ्या सहचारिणी.

मीनाक्षी ही माझी भाची. मराठी साहित्याची आवड असणारी. आकाशवाणीवर मराठी कार्यक्रम सादर करणारी. भरपूर वाचन असलेली. मी माझ्या कामांसाठी बाहेरगावी असले तर तीच (पुफरिडींग) मुद्रितशोधन करायची. शिवाय तिचे घर माझ्या घराजवळ. त्यामुळे मुद्रक भोगटे यांचा प्रुफे घेऊन येणारा माणूसही (योगेश) सूचनेनुसार मग तिच्या घरी प्रुफे घेऊन जायचा. पुफे तपासायची केव्हाही जोखीम! पण मीनाक्षीमुळे हे ओझे माझे कमी झाले. 'आरएनआय'साठी वार्षिक नोंदणीही ती करायची. आता ती अमेरिकेतून निघणाऱ्या 'एकता' दिवाळी अंकासाठी आपल्या प्रभुतरुणात प्रसिद्ध झालेला नीला त्रिलोकेकर यांनी भरवलेल्या चित्रप्रदर्शनाविषयीचा मजकूर 'ऑडियो' स्वरूपात नोंद करत्येय. म्हणजे आपला प्रभुतरुण जगभरच

पोहोचला असे नव्हे; तर अमेरिकेतील प्रतिष्ठित ऑडियो दिवाळी अंकातही पोहोचणार!

असेच ओझे हलके झाले ते माझ्या लेकीमुळे. वैजयंतीमुळे. माझ्या संपादनावर तिचा जागता पहारा असायचा. इंग्रजी प्रुफेही तीच तपासायची. तिचे लग्न झाल्यावरही मी माझा इमेल आयडी तिचाच ठेवला आहे. त्यामुळे येणाऱ्या अनेक लेखांवर तिची नजर असते आणि काही सूचनाही.

माझी तिसरी सहकारी मयुरा. तिनेही अधूनमधून लेख दिले. काही लेख मिळवून दिले. मला विशेष बाब अधोरेखित कराविशी वाटते की या साऱ्या माझ्या सहसंपादिकांनी कुटुंबभावना आत्मीयतेने जपली आहे. स्वतःच्या कुटुंबाची नव्हे हो; प्रभुतरुण या व्यापक कुटुंबाची. मयुराच्या आजी विद्याताई विजयकर या सुहास कोठारेंच्या काळात प्रभुतरुणाशी जोडलेल्या होत्या. त्यांच्या घरी प्रभुतरुणाच्या बैठका होत. मला लख्ख आठवतेय की सुहास कोठारेंचे गिरगावावरील पुस्तक प्रकाशित होण्याआधी एका बैठकीत विद्याताईच्या देव्याच्यात ठेवून शुभाशीर्वाद घेतले होते. पुढे मयुरा विहंग नायकांची सून झाली आणि तिने आजीची ही परंपरा मनापासून चालू ठेवली. गुंजारव प्रभुतरुणाचा विश्वस्त आणि मयुरा कार्यकारी संपादिका.... हीच खरी सकारात्मक घराणेशाही. 'प्रभुतरुणा'चे खूप गाजलेले तीन 'प्रत्युष' कार्यक्रम असोत वा शंभरावा महोत्सव असणारा येत्या डिसेंबरमधील कार्यक्रम असो; मयुराचा त्यात मनापासून सहभाग आणि पुढाकार आहे. सून या नात्याने तिने आपल्या नायक कुटुंबातील 'प्रभुतरुण' हे बौद्धिक अपत्य मनापासून सांभाळले आहे. इतके भान असणे हे सुसंस्कृतपणाचेच लक्षण ना? हा आपल्या ज्ञातीचाच विशेष म्हणावा लागेल.

या विशेषाला अधोरेखित करणारी माझी सहकारी, प्रभुतरुणाची चौथी कार्यकारी संपादिका म्हणजे संजना. तिनेही लेख

लिहीले, काही लेखक मिळवून दिले. मुख्य म्हणजे मयुराप्रमाणेच तिनेही आपल्या सासऱ्यांची संपादकीय महती जाणून स्वतःला त्यात मनापासून झोकून दिले. प्रभुतरुण वाढदिवस असो, प्रभुतरुणाचे उत्सवी, रंजक कार्यक्रम असोत वा काही निर्णय घेणे असो.... संजना मनापासून जबाबदारी स्वीकारते. अलीकडे प्रभुतरुणाने जगाला गवसणी घालणारा 'प्रभुतरुण बुलेटिन' हा भविष्यवेधी उपक्रम हाती घेतला ती तिच्याच संकल्पनेतून आकारास आलेला आहे. मला मिळणाऱ्या बातम्या तिला देणे एवढेच माझे या उपक्रमातले खारीचे सहकार्य. बाकी पूर्ण डोलारा तिनेच उचलला आहे. जगभरचे सहकारी जोडून, नीट मांडणी करून ती सातत्य राखित हे अनोखे काम सांभाळत आहे. 'प्रभुतरुण' काळासोबत बदलला; याचे नव्याणव टक्के श्रेय संजनाचेच. 'धावत्याला शक्ती येईल आणि रस्ता सापडे' हे तिला अचूक कळलेले आहे. म्हणूनच मित्रहो; प्रभुतरुणाच्या शंभरी नंतरची त्याची ऑनलाईन वाटचाल तिच्याचमुळे होणार आहे. त्यासाठी लागणारे नवीन संपादकही तिनेच जोडले आहेत. प्रभुतरुणाच्या प्रगतीसाठी. तिचा नवरा दीपक हा प्रभुतरुणाचा ट्रस्टी आहेच. 'प्रभुतरुण'कारांची ही नातसून म्हणजे आपले सांस्कृतिक संचित आहे. भाग्यशाली असे.

स्पेनचा प्रसिद्ध स्थापत्यशास्त्रज्ञ गिल एके ठिकाणी लिहितो, "I want to build a church where everyone will find something of his own." मला वाटते की माझ्यासह या चार कार्यकारी संपादिकांच्या समाजसेवी वृत्तीमुळे प्रभुतरुणाने हे असे बांधकाम केले आहे. त्यामागे आमची सर्वजणींची भावना एकच होती;- आहे... 'जितुकी दुवा देशील पांथा तितुकी माझी कमाई.' मित्रहो; मला खात्री आहे की आमची कमाई अक्षय ठरावी इतकी दुवा तुम्ही प्रभुतरुणाला मनापासून आणि सातत्याने दिली आहे.

(पान २ कॉलम १ वर)

संपादकीय

(पान १ कॉलम ४ वरून)

सहसंपादिकांच्या सहभावने-बरोबरीने आणखी एका सहकाऱ्याचा मला मनापासून कृतज्ञ उल्लेख करावासा वाटतो. तो अर्थातच प्रभुतरुणाच्या मुद्रकाचा. श्री प्रमोद भोगटे यांचा. त्यांच्या वडिलांपासून प्रभुतरुण नियमाने त्यांच्या मुद्रणालयात पांढऱ्यावर काळे करीत वाढत राहिलाय. प्रभुतरुण कुटुंबातीलच एक असलेले प्रमोद 'एक लक्षात घ्या बाई' म्हणत सतत काही चांगल्या सूचना देत असतात. कच्चे लिखाण कधीकधी त्यांच्यापर्यंत उशीरा गेले तरी सांभाळून घेतात. अलिकडे त्यांचे प्रकृतिअस्वास्थ्य असतानाही जबाबदारीचे भाव ठेवत प्रभुतरुण वेळेत छापतात. वेळेत पोस्टात टाकतात. आरएनआय, पोस्ट आदींबद्दल आवश्यक सूचना देतात. त्यांचेही स्वतःचे, वडिलांपासून चालत आलेले वृत्तपत्र आहे. त्यामुळे अनुभवांची, विचारांची देवाणघेवाण होते. संपादक म्हणून वावरताना मला प्रमोद भोगटे नावाचे सन्मित्र लाभले हे माझे संचित.

तर मित्रांनो; या संचितात भर सातत्याने पडली ती तुम्हा सर्व वाचकांची. दीपक धैर्यवान यांचा प्रत्येक अंकावर प्रतिक्रिया देणारा न चुकता फोन येतो. अरविंद धराधर नेमाने प्रतिक्रिया देतात. हेमंत तळपदे, संजय दळवी, सुजय राणे, अचला देसाई, वृंदा जयकर, नलिनी तळपदे. (क्वचित् अजित विजयकर), अरविंद धराधर विनय

त्रिलोकेकर... असे अनेक आहेत की ज्यांनी वाचक म्हणून सकारात्मक दाद दिली. माधुरी विहंग नायक, सुहासिनी सुहास कोठारे खूप काही आवडून गेले की फोनवर मैत्रिणीच्या नात्यातून व्यक्त व्हायच्या. असे अनेकजण आहेत. तोच माझा अमूल्य ठेवा. मी स्वेच्छेने संपादक निवृत्ती स्वीकारली. म्हणून आनंद आहे मागे वळून पाहण्यात. वयाची ऐंशी जवळ आलीय म्हणजे जीवनातला आनंदी उतार सुरू झालाय. तुम्हा सर्वांचे प्रेम आहे झोळीत माझ्या. आणखी काय हवे? इथे मला अगदी सहजच अनिल अबचटांची 'उतार' नावाची सार्थ कविता आठवली.

ते म्हणतात, 'आता उतार सुरू किती छान चढणे ही भानगड नाही कुठलं शिखर जिंकायचं नाही आता नुसता उतार समोरचं झाडीनं गच्च भरलेलं दृश्य, दरीतून अंगावर येणारा आल्हाददायक वारा, कधी धुकं तर कधी ढगही... टेकावं वाटलं तर टेकावं एखाद्या दगडावर.... बसलेल्या छोट्या पक्ष्याशी गप्पा माराव्यात, सुरात सूर मिसळून.... अरे, हे सगळं इथंच होतं? मग हे चढताना का नाही दिसलं? पण असू दे आता तर दिसतंय ना मजेत बघत उतरू हळुहळू मस्त मस्त उतार'

आठवणींच्या साठवणीतून

रेडियोची फळी

-डॉ. सुमन नवलकर

(१०)

ट्रान्झिस्टर होते कुठे तेव्हा? फक्त एक मोठ्ठा रेडियो होता. तो ठेवण्यासाठी भितीला एक छान सुशोभित फळी ठोकलेली होती. त्या फळीचंच नाव होतं 'रेडियोची फळी.' रेडियो ठेवून आजूबाजूला राहिलेल्या जागेत कधी एखादं नाणं, कधी शर्टाचं निघालेलं बटण, कधी लॉन्ड्रीचं बिल, कधी घराची चावी, कधी पेन, कधी पेन्सिल, तर कधी चालताना पायाशी टोचला म्हणून उचलून पाहिलेला एखाद्या सुशोभित वस्तूमधून निसटून घरंगळलेला मणी पटकन ठेवला जायचा. मग कोणी 'माझी पेन्सिल सापडली का कोणाला?' असं विचारलं, तर पटकन, 'हो, ती बघ ठेवलीय रेडियोच्या फळीवर,' असं कोणीतरी म्हणायचं. हरवलेली वस्तू हमखास सापडायचं घरातलं महत्त्वाचं ठिकाण होतं ही 'रेडियोची फळी.' पण सर्वात महत्त्वाचा होता तो या फळीवर विराजमान झालेला फळीचा अनिभिषिक्त सम्राट असा तो रेडियो. आई रोज दुपारी या रेडियोवर 'वनिता मंडळ' लावायची. रेडियोबरोबर स्वतःही मराठी भावगीतं गुणगुणायची. सोमवारी रात्री 'आपली आवड' ऐकणं तर तिच्यासाठी पर्वणीच असायची. संसाराच्या धबडग्यात आनंदाचे क्षण देत राहायचा तो रेडियो तिला. क्रिकेटच्या मॅचेस सुरू असल्या की मॅचचं धावतं वर्णन ऐकताना, आपण जणू स्टेडियमवर जाऊन मॅच पाहातोय असा आनंद दादा आणि भाईना होत असे. मला विचाराल, तर सर्वात प्रिय होती ती बुधवारी रात्री लागणारी 'बिनाका गीतमाला.' ती ऐकायला मिळावी म्हणून एक तास मी रेडियोच्या फळीच्या बाजूला उभी राहून रेडियोला कान लावून असायचे. रेडियो सिलोनवर चालणारा हा कार्यक्रम पावसापाण्यात नीट ऐकायला मिळेल अशी शाश्वतीच नसायची. दर आठवड्यातली हिंदी सिनेमातली सोळा सर्वोत्तम गाणी बिनाका गीतमालामधे लागायची. सर्वात सुरुवातीला 'सोलहवी पादान'चं गाणं लागायचं. आणि सर्वात शेवटी लागायचं 'पहली पादान'चं गाणं. गाण्यांमधे जितकं माधुर्य असायचं तितकंच माधुर्य असायचं कार्यक्रम पेश करणाऱ्या अमीन सयानींच्या 'बहनो और भाईयो' मधे. कधी आम्हा भावंडांमधे कोणाचा अभ्यास चालू असायचा. कधी कोणाची परीक्षा असायची. त्यामुळे मोठ्या आवाजात रेडियो ऐकायचा नाही, असा अलिखित नियमच असायचा. मग फळीपाशी उभं राहून ऐकणं अपरिहार्यच. वशिल्याच्या तट्टांना बिनाका गीतमालामधे प्रवेश नसावाच. कारण कधीही कुठल्या गाण्यावर अन्याय होतोय असं वाटलं नाही. कधी-

कधी एखाद्या चित्रपटातल्या दोन-दोन तीन-तीन गाण्यांना बिनाका गीतमालामधे प्रवेश मिळायचा. मग तो चित्रपट चित्रपटगुहात पंचवीस आठवडे चाललाच म्हणून समजायचं.

गीतमाला सुरू व्हायच्या पाच मिनिटं आधीच रेडियो लावून ठेवायचा. कधी-कधी रेडियोवर नुसती घरघर ऐकू यायची. कधी-कधी प्राण कंठाशी आल्यासारखा रेडियोचा आवाज क्षीण व्हायचा. सोळाच्या सोळा गाणी छान ऐकू आली की आठवड्याचं सार्थक झाल्यासारखं वाटायचं. 'मी म्हटलं नव्हतं तुला की हेच गाणं येईल पहली पादानला!' 'बघ, मी म्हटलं तेच गाणं आलं ना?' 'छ्या! माझं आवडतं गाणं पाच नंबरला गेलं या वेळी.' अशा विविध प्रतिक्रिया दुसऱ्या दिवशी शाळेत ऐकल्या- ऐकवल्या जायच्या. नवी-नवी गाणी येत राहायची आणि आपल्याला अतिशय आवडलेलं गाणं खालच्या- खालच्या क्रमांकाला जात-जात हद्दपार व्हायचं. तेव्हा मात्र अतिशय दुःख व्हायचं. मग दुसऱ्या एखाद्या गाण्यावर जीव जडवण्यावाचून पर्यायच राहायचा नाही आपल्यापाशी. बुधवारी रात्रीचा तो एक तास बिनाका गीतमालाला वाहून टाकलेला होता. त्या तासावर दुसऱ्या कशाचाही अधिकार नसायचा. काळाच्या ओघात बिनाका गीतमाला नामशेष झाली. अमीन सयानीही काळाच्या पडद्याआड गेले. त्या सोळा गाण्यांमधे जीव ओतणारे बहुतेक गायक- गायिकाही आज हयात नाहीत. पण ती गाणी अजूनही ऐकली- ऐकवली जातात. अजूनही एखादा नवोदित सादरकर्ता अमीन सयानींच्या आवाजात आणि पद्धतीने बोलून छाप पाडायचा प्रयत्न करतो. सिबाका टूथपेस्टच्या खोक्यात दूध पेस्टबरोबर सोनेरी रंगाचे छोटे-छोटे चार्मस् यायचे. ते अजूनही जपून ठेवले आहेत. परवा आठवणींचं कपाट उघडून बसले होते. अचानक एका डबीत ठेवलेले इवले-इवले चार्मस् सापडले. बिनाका गीतमालाचा तो सोनेरी काळ पुनर्जीवीत झाल्यासारखा वाटला. आता रेडियो तरी कुठे राहिलाय? खरखरायला लागला की आम्ही त्याला एक झापड लगावायचो. शेवटी बिचारा गप्पच झाला तो कायमचा. रेडियो गेला. मग रेडियोची फळीही गेली. त्या भितीची जागा आता रंगीत टी.व्ही.ने घेतलीय. हल्ली तर टी.व्ही.ही न पाहाता जो-तो आपापल्या मोबाईलमधेच मुंडी घालून बसलेला असतो. पण त्या भितीकडे पाहिलं की आठवतं, इथे रेडियोची फळी होती--कोणे एके काळी.

मो.८७७९१९४०४२

*

Revised version: आपल्या बटाट्याच्या चाळीच्या भ्रमण मंडळात!

विनय त्रिलोकेकर

पुलंनी आपल्या बटाट्याच्या चाळीच्या भ्रमणमंडळात त्रिलोकेकरांचे (माझे नव्हे) इंद्रोडक्शन अशा रीतीने केले 'साला ट्रॅव्हल, ट्रॅव्हल वुई म्हस्ट ट्रॅव्हल!' त्यांच्या ह्या पुस्तकाबद्दल लिहिणे अवघडच आहे. माझी तेवढी पात्रता नाही. 'साला' आणि 'इंडियट' आमच्या त्रिलोकेकरसाहेबांच्या अगदी तोंड वळणी आणि ज्याचा प्रत्यय पदोपदी येतो... 'अन्नगच आहेस साला, नाडकर्णी, व्हॉट टाईमिंग होतं तुझं' 'ट्रॅव्हल व्हेन यु म्हस्ट', आता उलट गव्हर्नमेंट इज एनकारंजींग ट्रॅव्हल, साला!

'ऑल राईट कुठेही चला पण ट्रॅव्हल व्ही म्हस्ट, साला!'

'आपली काय साली लाईफ आहे? सकाळी उठायचं -घर ते ऑफिस, ऑफिस ते घर. .. साला आपली काय लाईफ होऊन गेली!' 'साला इंडियट', त्रिलोकेकर हेड

क्लार्क व साहेब ह्यांच्या पाठीवर व इतर कोणाच्या ही तोंडावर मारायचे. 'आपण साला सर्वच इंडियट!' ह्या मंडळातील सारीच पात्रं आणि त्यांची व्यक्तिरेखा अप्रतिम आहेत. पुलंची भाषा आणि वेगवेगळ्या जाती आणि त्यांची वैशिष्ट्ये, त्यांचा बोलण्याचा ढंग व बारीकसारीक बारकावे अचूक ओळखून ही सारी पात्रे जीवंत केली आहेत. त्यांचा अभ्यास दांडगा आणि हे 'ती फुलराणी' मधेही जाणवते.

परभांची (PPs), आमच्या अगोदरच्या पिढीतील बरेचजण ह्याच ढंगात बोलत (पारसी उच्चाराने मराठी), आणि वाक्यात इंग्रजीचा वापरसोबत उपसर्ग (पूर्व प्रत्यय Or prefix) किंवा उत्तर-प्रत्यय (पुस्ती Or Suffix) - साला इंडियट असायलाच हवे!

माझ्या मामाच्या जिभेवर 'साला व इंडियट' खात असलेल्या चविष्ट (पान ६ कॉलम ३ वर)

'हर्ष'

राजा

-हेमंत विनायकराव तळपदे

मुंबई हे एक भारतातील प्रमुख शहर पहिल्यापासून परीचित आहे. तसे पाहता मुंबई ही भारताची आर्थिक राजधानीच राहिली आहे. या मुंबईची स्वतःची खास समाजव्यवस्था राहिली आहे. मराठी, गुजराथी, बंगाली, उत्तर भारतीय, दक्षिण भारतीय इ. श्रमिक लोक या मुंबईत वर्षानुवर्षे रहात आहेत. या मुंबईत आता जरी उंच उंच टॉवर्स बनत असले तरी १९८० ते २०१० या कालावधीत अनेक मध्यमवर्गीय निरनिराळ्या चाळीतून गुण्यागोविंदाने रहात होते. आता मात्र मुंबईच्या गर्दीने कळस गाठला आहे. त्यात भरीस भर म्हणून मेट्रोसारख्या आधुनिक सुविधा मिळाल्यात म्हणून गिरगाव, ठाकुरद्वार इ. भागांचे रुपडेच बदलले आहे.

पण आपल्या या मुंबईच्या समाज व्यवस्थेचा एक अविभाज्य घटक म्हणजे 'राजा' म्हणजेच घरगडी. हा घरगडी अनेक वर्षे अनेक कुटुंबांना आपली प्रामाणिक सेवा देत आहे. अनेक कुटुंबांचा तर तो जिवलग मित्र आहे. बंधू आहे. रक्षकही आहे.

गमतीखातर म्हटले तर, या घरगड्याला अनेक नावांनी बोलावले जाते. मग ते नाव रामा असो. शंकर असो वा सदा असो. पण त्यातल्या त्यात प्रचलित नाव म्हणजे 'राजा'. या घरगड्याला 'राजा' हे नाव का पडले असावे असे आजही कुतूहलच आहे. तसे पाहता मुंबईतील श्रीमंत, नवश्रीमंत, उच्च मध्यमवर्गीय घरात ह्या राजाचा वावर सहजगत्या आढळतो. हे राजा लोक शक्यतो आंध्र, तामीळनाडूसारख्या दक्षिण भारतीय कुटुंबातले असतात तर कधीकधी जळगाव, मराठवाडा-सारख्या महाराष्ट्रातील पट्ट्यातलेही असू शकतात; पण मुंबईतील उच्चभू समाजात जवळजवळ ८० ते ९० टक्के घरात हे राजे सापडतातच.

आता प्रश्न असा पडतो की या घरगड्यांना 'राजा'च का म्हणतात. पण नीट विचार केला तर हा घरगडी हा उच्चभू कुटुंबाचा एकप्रकारे कणाच असतो. सकाळी उठल्यावर पाणी भरणे, कपडे धुणे, भांडी घासणे इ. कामे तो करतोच तर; काही घरात चहा करणे, नाश्ता करणे, मुलांना शाळेत पोहोचवणे व शाळेतून परत आणणे इत्यादी कामेही तो सफाईने करतो.

मुंबईतील अनेक घरात या राजांचे अस्तित्व ठळकपणे जाणवते. राजेश खन्नाच्या बाबर्ची सिनेमातल्या रघुप्रमाणे हा सर्वांना प्रिय असतो.

घरच्या मुख्य गृहिणीच्या हा गळ्यातला ताईतच असतो. एकवेळ ती सकाळी सकाळी देवाचे नामस्मरण विसरेल पण सकाळी उठल्यावर प्रथम राजा काय करतोय? हा प्रश्न तिने सर्वप्रथम विचारल्याशिवाय तिला चैन पडत नाही.

मुंबईतील बहुतेक घरात या राजांची बडदास्त चांगलीच राखली जाते. घर प्रशस्त असेल तर हे राजे महाराज घरातल्या त्यातल्यात्यात अडगळीच्या खोलीत बस्तान मांडतात. केव्हा केव्हा तर हे राजे महाराज त्या मालकाच्या घरात एकटेच रहात नाहीत तर; त्यांची राणी, राजकुमार, राजकुमारीही तेथेच तळ ठोकतात. पण घरात तितकीशी सोय नसेल तर त्या इमारतीच्या जिऱ्याच्या टप्प्यावर हे राजेलोक तीनचारजण एकत्र मिळून रहातात.

कधीकधी हे राजे महाराज एकाच घरात त्यांची संपूर्ण सेवा देतात. मुंबईतील जुन्या पारशी कुटुंबात तर हे राजे महाराज त्या पारश्यांच्या वृद्ध आई वडलांची अथवा अपंग मुलामुलीची शुश्रूषाही करतात. तुम्हालाही ठाऊक असेल की मुंबईतील ठाकुरद्वार, सुखसागर, ५ गार्डन येथील पारशी कुटुंबांनी त्यांना पुढे वारस नसल्याने त्यांच्या मृत्युनंतर त्यांची कोट्यवधी रुपयांची राहती घरे या राजांच्या नावावरही केली आहेत.

या राजांचे मनोरंजन वा जनसंपर्काचे स्थान म्हणजे रविवारी संध्याकाळी कॅथलीक जिमखान्यावर जमणे होय. आजही दक्षिण भारतीय राजेमंडळी रविवारी या जिमखान्याच्या मैदानावर रविवारी एकत्र जमतात. गप्पा मारतात. त्यांचे पारंपारीक नृत्यही करतात. वेळप्रसंगी आपल्या जातीबंधूंना आर्थिक मदतही करतात. एखादा दक्षिणात्य राजा गावी जात असेल तर त्याच्याबरोबर आपल्या स्वकीयांना भेटवस्तूही पाठवतात.

सहसा ही राजेमंडळी ज्या घरात काम करतात त्या घराशी पूर्णपणे प्रामाणिक रहातात. केव्हाही चोरी करणे, सामान खरेदी करताना हात मारणे वगैरे अनुचित प्रकार ही राजेमंडळी सहसा करत नाहीत. ज्या घरात ते राहतात त्या घरातल्या प्रत्येक सदस्यांशी त्यांचा जिऱ्याळा असतो. इतकेच काय वेळप्रसंगी ही राजेमंडळी आपल्या पालकांना त्यांच्या चाकोरीबाहेरील काम (पान ६ कॉलम ३ वर)

काही नवे - काही जुने

अरे तू 'त्याच्या' सारखा दिसतोस!

-नंदकुमार विजयकर

नवीन बाळाचं आगमन ही केवढी आनंदाची गोष्ट असते नाही? खरं म्हणजे या बाळाची चाहूल लागते ना, तेव्हापासूनच लोक त्याच्या आगमनाच्या तयारीला लागतात. पण प्रत्यक्षात त्याच्या पदार्पणाच्या वेळी काय घाईगडबड उडते काही विचारू नका. 'बाळ बाळंतीण सुखरूप' असा निरोप मिळूनही घाई-गडबड काही थांबत नाही. कोणाकडेही नवीन बाळाचं आगमन झालं की, शेजारी, जवळपासचे नातेवाईक, यांच्या घरात गडबड उडतेच. आपल्या घरात देखील काय कमी धांदल नसते. अहो, बातमी कळली रे कळली की, प्रत्येकाला कधी हॉस्पिटलात जाऊन त्या बाळाला भेटतो असं होतं. जणू काही आज गेलं नाही तर उद्या ते बाळ दोन पायांवर चालत येऊन यांना जाब विचारेल, "काय ग आज्जी, काय ग आते, मला भेटायला का नाही आलीस?" एखादी आई आपल्या मुलीला ओरडते,

"अग चिमे, लवकर तयार हो."

"कशशाला?"

"अग, हॉस्पिटलात जायचं आहे."

"कशशाला?"

"अग कशशाला कशशाला काय? रेखाताईचं छोटं बाळ बघायचं नाही का?"

"अय्या! छोटं बाळ, किती मजा!"

आणि ही मजा पाहायला प्रत्येक जण शर्यतीच्या घोड्यासारखा धावत असतो. मी काय म्हणतो, बाळ आणि बाळाची आई चार पाच दिवस प्रसूतिगृहात असतात. राहू द्यावं की त्यांना तिथं निवांतपणे. मग सावकाशीनं भेटिला जावं. पण आपल्या लोकांना एवढा धीर कोठे? त्या हॉस्पिटलची रुम ती केवढी. तो नवा जीव तो केवढा. नऊ महिने आईच्या पोटात शांत पडलेलं असतं. बाहेर आल्यावर हा कलकलाट. त्या बाळाचा एकच कार्यक्रम असतो. भूक लागली की आईच्या कुशीत शिरायचं आणि इवलेसे डोळे गच्च मिटून चिडीचाप झोपून जायचं. आपल्याला भेटायला कोण आले, कोण नाही याचं त्याला सोयसरसुतक नसतं.

माझ्या जन्माच्या वेळी हेच रामायण घडलं. म्हणजे मला पाहायला आल्या, काका, मामा, मावशी, छोटे, मोठे, सर्वांची ही गर्दी माझ्या भोवती जमली होती. राणीच्या बागेत गजाआडचा प्राणी पाहावा ना, तसे सर्व जण मला पाळण्याआड

पाहत होते. एक मावशी अचानक ओरडली, "अग, याची जिवणी बघ केवढी पातळ आहे, अगदी 'विमी' (म्हणजे माझी आई)" मावशीने तारे तोडले. मग आल्या का मागे राहिल? ती आत आली. "याचे डोळे घारे दिसतात" डिट्टो 'जुज्या' (म्हणजे माझे वडील) माझे ओठ फक्त आईसारखे दिसतात म्हणून मी आईसारखा दिसतो किंवा माझे डाळे वडिलांसारखे दिसतात म्हणून मी वडिलांसारखा दिसतो, हे कसं ते काही मला कळत नाही. वास्तविक पाहता नवजात अर्भकाचे ते मिचमिचीत डोळे, चपटं नाक, गोबरे गाल, डोक्यावर जावळ असत, कधी (म्हणजे आता नाही, पण त्या वेळी भरपूर होतं). तर हे सर्व पाहून ते बाळ कोणासारखं दिसतं ह्या म्हणण्यात काहीही अर्थ नसतो.

पण ह्या मोठ्या माणसांची मतं अगदी ठाम असतात. त्यात दोन तट पडलेले असतात. म्हणजे सासर आणि माहेर. वडिलांच्या माणसांचं एकूण मत असं की, 'रंग आईचा घेतलाय'. म्हणजे उजळ नाही. तर माहेरच्या गटात एकवाक्यता, 'नाक बापाचं घेतलंय.' म्हणजे पसरट-खरं म्हणजे 'फेंदारलेलं' - असतं त्यांना म्हणायचं असतं. प्रत्येक जण आपलं मत दुसऱ्याला पटवून देण्याच्या खटाटोपात असतो. त्या छोट्याशा जिवावरून ही मोठाली माणस एकमेकांचा जीव खात असतात.

अशा मतामतांच्या गलबल्यात मी मोठा होत होता. शाळेत जाऊ लागलो. शाळेत असतानाची गोष्ट. मी शाळेतून नुकताच घरी आलो होतो. अचानक आतून मोठमोठ्यानं हसण्याचा आवाज आला. मी आत डोकावलो तर, एक पाहुणी बाई आली होती आणि तिच्या भोवती तमाम स्त्री वर्ग गोळा होऊन राहिला होता. ही बाई महिना-दोन महिन्यांनी उगवायची आणि मग -

"बरं का काकू, सुमनचं जमलं. बरीच रखडली होती. नवरा बिजवर आहे म्हणे."

"सानेची म्हातारी गेली. शेवटी ती वृद्धाश्रमात होती."

"प्रशांतची नोकरी गेली."

"शैलाला मुलगा झाला. अहो, दोघही गोरेपान, पण पोर मात्र काळबेंद्र."

ह्या बाईचं हे सतत चालायचं. गावातल्या घडामोडींची ती एक चलतीबोलती जंत्रीच होती. मला पाहताच ती जवळ जवळ किंचाळलीच. "अग, हा अगदी (पान ४ कॉलम १ वर)

‘भूत’ एक संकल्पना

-प्रकाश केशव तळपदे

भूत ही संकल्पना खरंच आहे का? का केवळ कल्पनेचा खेळ आहे? ह्याचा कीस काढण्यात काहीच अर्थ नाही.

पण जर का एखादी व्यक्ती वाईट मार्गाचा किंवा वाईटशक्तीचा काही ‘अघटीत’ जे कधी प्राप्त होणारच नाही, की ज्यापासून पुढे धोका अटळ आहे, असे काही साध्य करण्याचा अवलंब करत असेल तर अशा वेळेला त्या त्या वातावरणातल्या वाईटशक्ती त्या

साधकाला संभ्रमात घेऊन जातात. तेथे तो साधक फसला जातो.

प्रथमदर्शनी ‘गुरु’ त्या साधकाला संभ्रमातून सोडविण्यासाठी प्रयत्न करतो. परंतु तो जर साधक पुन्हा पुन्हा त्याच चुका करायला लागला, तर मात्र कुठलाही ‘गुरु’ त्याला संभ्रमातून बाहेर काढू शकत नाही.

मग तो साधक शरीरावरचे जसं वस्त्र बदलावं तसा ‘गुरु’ बदलत जातो. अखेर त्या वाईटशक्ती त्या साधकावर ताबा मिळवून तो साधक

(पान ३ कॉलम ४ वरून)

वळणाचा, तेव्हा केशांना वाकडं वळण कौतून ठाऊक असणार? कंगवा कपाळावर टेकवायचा आणि सरळ मागे खेचत मानेपर्यंत आणायचा. हीच काय ती आमची एकमेव हेअरस्टाईल. मला आठवतं, रविवारची सकाळ होती. मी मस्तपैकी आंघोळ करून, स्वच्छ पांढरा लेंगा-झब्बा घालून सोफ्यावर पेपर वाचत बसलो होतो. इतक्यात दरवाजाची बेल वाजली. मी दार उघडलं. पाहतो तर दारात ‘शम्मी’ उभा. “अरे! एवढ्या सकाळी सकाळी?” या शम्मीची ओळख करून घ्यायची राहिली. याचं खरं नाव जयपाल. माझा मामेभाऊ शम्मी कपूरचा जबरदस्त फॅन. आल्या आल्या ‘याऽऽऽहू’ वगैरे झालं. आईनं त्याला नाशता दिला. चहा पिता पिता थबकला. माझ्याकडे एकटक पाहू लागला.

“काय रे, काय झालं?”

“अरे.....”

“अरे, तू ह्याच्यासारखा दिसतोस.”

“अरे पण कोणासारखा?”

“अरे तो रे, फिल्म हिरो, काय बरं त्याचं नाव?”

फिल्म हिरो म्हटल्यावर माझी छाती फुगली. मान ताठ झाली. मी म्हणालो,, “बोल, नाव बोल,”

“हां, तो रे फारुख शेख” फारुख शेख बोलल्यावर फुसकन् हवाच गेल्यासारखं झालं. काय तर म्हणजे फारुख शेख. पण नंतर विचार करू लागलो - अगदी दिशँव दिशँव डॅशिंग हिरो नसला तरी थोडा फार आर्ट फिल्मचा हिरो तर होता. फारुख तर फारुख.

पुढे कॉलेज संपलं. कालांतराने नोकरीला लागलो. लग्न होऊन घर गृहस्थी वाढली आणि त्याचबरोबर आमचा भालप्रदेशदेखील विस्तार पावू लागला. कानावर रुपेरी छटा आणि डोळ्यांवर सोनेरी कडांचा चष्मा आला. अशाच एका संध्याकाळी ‘शम्मी’ उगवला. तोच तो फारुखफेम भाऊ. आम्ही चहा पीत बसलो. आता मला त्याची

वळणाचा, तेव्हा केशांना वाकडं वळण कौतून ठाऊक असणार? कंगवा कपाळावर टेकवायचा आणि सरळ मागे खेचत मानेपर्यंत आणायचा. हीच काय ती आमची एकमेव हेअरस्टाईल. मला आठवतं, रविवारची सकाळ होती. मी मस्तपैकी आंघोळ करून, स्वच्छ पांढरा लेंगा-झब्बा घालून सोफ्यावर पेपर वाचत बसलो होतो. इतक्यात दरवाजाची बेल वाजली. मी दार उघडलं. पाहतो तर दारात ‘शम्मी’ उभा. “अरे! एवढ्या सकाळी सकाळी?” या शम्मीची ओळख करून घ्यायची राहिली. याचं खरं नाव जयपाल. माझा मामेभाऊ शम्मी कपूरचा जबरदस्त फॅन. आल्या आल्या ‘याऽऽऽहू’ वगैरे झालं. आईनं त्याला नाशता दिला. चहा पिता पिता थबकला. माझ्याकडे एकटक पाहू लागला.

“काय रे, काय झालं?”

“अरे.....”

“अरे, तू ह्याच्यासारखा दिसतोस.”

“अरे पण कोणासारखा?”

“अरे तो रे, फिल्म हिरो, काय बरं त्याचं नाव?”

फिल्म हिरो म्हटल्यावर माझी छाती फुगली. मान ताठ झाली. मी म्हणालो,, “बोल, नाव बोल,”

“हां, तो रे फारुख शेख” फारुख शेख बोलल्यावर फुसकन् हवाच गेल्यासारखं झालं. काय तर म्हणजे फारुख शेख. पण नंतर विचार करू लागलो - अगदी दिशँव दिशँव डॅशिंग हिरो नसला तरी थोडा फार आर्ट फिल्मचा हिरो तर होता. फारुख तर फारुख.

पुढे कॉलेज संपलं. कालांतराने नोकरीला लागलो. लग्न होऊन घर गृहस्थी वाढली आणि त्याचबरोबर आमचा भालप्रदेशदेखील विस्तार पावू लागला. कानावर रुपेरी छटा आणि डोळ्यांवर सोनेरी कडांचा चष्मा आला. अशाच एका संध्याकाळी ‘शम्मी’ उगवला. तोच तो फारुखफेम भाऊ. आम्ही चहा पीत बसलो. आता मला त्याची

वळणाचा, तेव्हा केशांना वाकडं वळण कौतून ठाऊक असणार? कंगवा कपाळावर टेकवायचा आणि सरळ मागे खेचत मानेपर्यंत आणायचा. हीच काय ती आमची एकमेव हेअरस्टाईल. मला आठवतं, रविवारची सकाळ होती. मी मस्तपैकी आंघोळ करून, स्वच्छ पांढरा लेंगा-झब्बा घालून सोफ्यावर पेपर वाचत बसलो होतो. इतक्यात दरवाजाची बेल वाजली. मी दार उघडलं. पाहतो तर दारात ‘शम्मी’ उभा. “अरे! एवढ्या सकाळी सकाळी?” या शम्मीची ओळख करून घ्यायची राहिली. याचं खरं नाव जयपाल. माझा मामेभाऊ शम्मी कपूरचा जबरदस्त फॅन. आल्या आल्या ‘याऽऽऽहू’ वगैरे झालं. आईनं त्याला नाशता दिला. चहा पिता पिता थबकला. माझ्याकडे एकटक पाहू लागला.

“काय रे, काय झालं?”

“अरे.....”

“अरे, तू ह्याच्यासारखा दिसतोस.”

“अरे पण कोणासारखा?”

“अरे तो रे, फिल्म हिरो, काय बरं त्याचं नाव?”

भूतयोनीत ओढला जातो. त्यातून त्याला मुक्ती मिळणे दूरची गोष्ट, हा झाला एक भाग.

ह्याच्या पुढे जाऊन पाहायचे झाले तर काही निरपराध जीवांची हत्या केली जाते. मग तो मनुष्य-प्राणी असो, की वृक्ष असो किंवा पशु-पक्षी नाहीतर एकादी वास्तू.

कारण एकादी वास्तू जेव्हा आकाराला येते, तेव्हा त्या वास्तूमध्ये आत्मा असतो. जेव्हा एखादा बिल्डर ती जागा बळकावण्यासाठी घातपाती कृत्ये करून, ती वास्तू जेव्हा जमीनदोस्त करतो. तेव्हा त्या ठिकाणी त्या वास्तूतला आत्मा किंवा त्या

सवय चांगलीच ठाऊक झाली होती. म्हणजे पिता पिता मध्येच थबकायचं आणि माझ्याकडे एकटक बघायचं. तसा तो थांबल्यावर मी त्याला विचारलं,

“बोल, कोणासारखा दिसतो?”

“अरे तो टी.व्ही.स्टार, नाव काय बरं?”

वा! म्हणजे फिल्म हिरोवरून आता हा टी.व्ही. स्टारवर आला. “बोल, नाव बोल.”

“अरे तो रे, सुनील शेंडे” छान! मागे एकदा ‘शेख’ म्हणाला. आता ‘शेंडे’ म्हणतोय. हे असं माझ्याबाबतीत सारखं चालूच असतं. परवाच मी पत्नीबरोबर खरेदीला निघालो होतो. वाटेत आमच्या ऑफिसमधली मिसेस देसाई भेटली. मला पाहिल्याबरोबर

“अरे चिमणराव, तू इकडे कुठे?”

असं म्हणाली. मी माझ्या पत्नीची ओळख करून दिली. तशी लगेच माझ्या सौ.कडे वळून - “हे तुझा चिमणराव हाय ना, एकदम कोमिक हाय. ते टी.व्ही. वरचा चिमणराव हाय ते काय पण नाय, हे एकदम फनी हाय.”

ही मिसेस देसाई ऑफिसमध्ये मला ‘चिमणराव’ म्हणूनच हाक मारते. माझ्या पत्नीला हे सर्व नवलच होतं. मला याची आता सवय झाली आहे. अलीकडेच एक गृहस्थ माझ्याकडे येऊन गेले. अर्थात मी घरात नव्हतो. घरी आल्या आल्या सौ. बोलली.

“अहो, ते अण्णा येऊन गेले.”

“कोण अण्णा?”

“अहो, ते बेंगलोरला राहतात ते.”

“कोण बेंगलोरला राहतात?”

आता या बायकांची ही सवय मला कळत नाही. घरी कोण आलं तर चांगलं नाव-गाव विचारावं. लक्षात राहत नसेल तर डायरीत लिहून ठेवावं. पण तर ते नाही. उगाच अण्णा काय, बेंगलोर काय...

“हां, आता आठवलं, अहो डोंगर का काय पोखरतात ना?”

छे! अहो ‘डोंगर पोखरतात’ ही काय ओळख झाली? “बरं मग

वास्तूतले इतरही जीवात्मे तेथे तडफडत असतात, मग त्या वास्तूत कोणीही राहायला धजावत नाही, हे झाले त्या वास्तूबाबत.

जेव्हा मानवी हत्या केली जाते, किंवा बरेचसे जीव भीषण अपघातात मरतात, तेव्हा त्यांचे अतृप्त आत्मे त्या ठिकाणी कायमस्वरूपी वास करून असतात. मग एखादीच अशी दुर्बल व्यक्ती त्या ठिकाणी खेचली जाते.

मी असेही पाहिले आहे - जिथे कोंबड्यांची हत्या केली जाते, तिथे रोज शंभराच्या पटीने कोंबड्या मारल्या जातात अशा ठिकाणी मी

(पान ५ कॉलम १ वर)

काय म्हणाले ते?” उद्या येणार आहेत.” येऊ दे. ठरल्या वेळेला गृहस्थ आले. पाहताच क्षणी मी त्याला ओळखलं. अहो बेळगावातला की हो तो. ही मात्र उगाच बेंगलोर बेंगलोर करत होती. गृहस्थ चांगला इंजिनिअर आहे. त्या कोकण रेल्वेत बोगदे बांधायच्या कामावर त्यांची नियुक्ती झाली होती. आमच्या सौ. च्या डोक्यात मात्र ते डोंगर होते. असो. बऱ्याच दिवसांनी आमची भेट झाली होती. आमच्या गप्पा चालल्या होत्या. गप्पा मारता मारता मध्येच ते थांबले.

“काय की हो...”

“काय झालं?”

“मगापासनं मी विचार करून राहिलोय. तुमचं ते बोलणं, चालणं बघा हुबेहुब आत्माराम भेंडे.”

आता तो मला शेंडे म्हणाला, हा भेंडे म्हणतोय. मला हे कळत नाही, प्रत्येक जण मी कसा दिसतो, मी कसा बोलतो, चालतो हे मलाच येऊन सांगत असतो. मी कोणाला जाऊन सांगत नाही की, बाबा रे, तू चार्ली चाप्लीन दिसतोस म्हणून. पण कुणी मला चिमणराव म्हणतो, कुणी शेख म्हणतो. कधी शेंडे, कधी भेंडे आणि या सर्वांना मी ‘वा! छान’ असं म्हणून हसून मान डोलावत असतो.

मी कॉलेजमध्ये असताना मला ‘युल ब्रायनर’ हा नट फार आवडायचा. त्याचे ते मर्दानी बोलणं, ती चालण्याची ऐट, डोक्याचा तुळतुळीत चमन गोटा. त्याच्यासाठी ‘टेन कमांडमेंटस्’ मोजून दहा वेळा पाहिला. युल ब्रायनर इतिहासजमा झाला. मग आपल्याकडे ‘मोगॅबो’ आला. याची सारी हयात इंडियाविरुद्ध कारस्थानं करण्यात गेली. पण अलीकडेच ‘ये मेरा इंडिया’ असं म्हणत नाचताना त्याला पाहिला. मोगॅबोचाही अवतार संपला. मला खात्री आहे, आमचा शम्मी एक दिवस येईल आणि चहा पिता पिता म्हणेल, “अरे, तू त्याच्यासारखा दिसतोस रे, तो रे, ‘अनुपम खेर’.

मला वाटतं, इकडेच करावी अखेर. (‘सल-शिरा’ कथासंग्रहातून)

(पान ४ कॉलम ४ वरून)

एकदा सहज म्हणून चौकशी केली असता असे आढळून आले की, ज्या कोंबड्यांचे त्यावेळेला किंवा त्या ठिकाणी मरण नसेल तर त्यातील कित्येक कोंबड्या पळून जातात.

तर अशा प्रकारे कोंबड्या-बकच्या - बोकड अशांना जेव्हा तडफडून मारले जाते, तेव्हा त्यांचे आत्मे कोठे जातात हो? त्याचा आपण कधी विचार करतो का? तसेच आपण कित्येक वृक्ष मुळापासून उखडून काढतो, का तर त्यांची अडचण होते. मग त्यांचे आत्मे कोठे जातात? त्यातले काही वृक्ष श्रापित असतात, असे कित्येक जीव श्रापित असतात, मग तो मनुष्य-प्राणी असो किंवा पशु-पक्षी असोत. त्यांना त्यांच्या गतजन्मा प्रमाणे आत्मे प्राप्त होतात.

त्याबरोबर त्यांचा जीवनकाळ (आयुःमर्यादा), त्यांचे प्रारब्ध, त्यांचे विधिलिखित हे सर्व विधाता विदित करून पाठवतो. त्यात जर एखाद्या व्यक्तीने आतंकवाद किंवा छळवादाच्या हेतूने हस्तक्षेप करून ते उद्ध्वस्त करण्याचा प्रयत्न केल्यास त्यातील अतृप्त आत्मे दृश्य - अदृश्य रूपात भूत योनीत प्रवेश करतात.

त्यात काही चांगली-वाईट ही भूत असतात. त्यातली चांगली भूत असतात ती बऱ्याचदा सावध करण्याचा प्रयत्न करतात, वाट चुकलेल्यांना योग्य रस्ताही दाखवण्याचा प्रयत्न करतात व पुन्हा अदृश्य होतात. तर काही भूत अतिशय वाईट असतात, ती त्यांच्या मार्गात येणाऱ्या सावजाला केवळ दुष्ट कामासाठी-स्वार्थासाठी आपल्याकडे खेचून घेतात. मग त्या सावजाला बाहेर पडण्याचा मार्ग बंद होतो व कित्येक जन्म भूतयोनीत खितपत राहावे लागते.

आता तुम्हाला माझ्या आठवणीत घडलेले अनुभव सांगून विषय पुरा करतो. माझ्या माहितीप्रमाणे दादर (पूर्वेला) टिळक ब्रिज उतरून दादर टी.टी.कडे येताना डाव्या हाताला शिरलो की हिंदू कॉलनी सुरू होते. तेथे सुरुवातीला 'आर्केडिया' नावाचं एक मजली घर होतं. त्या घरात ख्रिश्चन व्यक्तीचा खून झाला.तेव्हापासून साधारण १९६३-६४ पासून ते घर बंद होते. कारण जो कोणी त्या वास्तूत जाई त्याला त्या व्यक्तीचे भूत दिसे. नंतर त्याच घराच्या आवाराच्या बाहेर एक मोची धंदा करायचा. त्याची १९६६ दरम्यान एका रात्री हत्या झाली. नंतर पुढे सत्तर-ऐंशीच्या दशकात ती वास्तू जमीनदोस्त करून सोसायटी

उभी करण्यात आली. तेव्हा कोठे त्या वास्तूमध्ये उच्चभू समाजातील लोक वावरायला लागले.

त्याच हिंदू कॉलनीच्या वळणावर स्कूटरचा अपघात होऊन पाठची बसलेली व्यक्ती जागच्याजागी मरण पावल्याच्या घटना त्यासुद्धा दर आठ-पंधरा दिवसांनी घडलेल्या ३/४ घटना मी माझ्या डोळ्यांनी पाहिल्यात. हे सर्व १९६६-६७ सालच्या दरम्यानचे. तेव्हापासून त्या कोपऱ्यावर जेवढी दुकाने थाटली जायची ती ६ महिन्यांच्या आत बंद व्हायची.

आता त्याचठिकाणी जवळजवळ २०१२ सालापासून श्री स्वामी समर्थ मेडिकल स्टोअर सुरू झाले आहे. एवढेच नाही; तर त्यालाच लागून 'स्नॅक्स सेंटर' सुरू झाले आहे - तेसुद्धा एकाच मालकाचे. अर्थात त्यांनी ती वास्तू शुद्ध करून घेतली.

मी पवईला कामासाठी जायचो. साधारण २००५ची हकिकत. तेथे वास्तूचे बांधकाम चालू असताना एक वृक्ष उन्मळून पडला. परंतु त्यातील बांधकाम करणाऱ्या माणसांनी त्या वृक्षाला आधार देऊन तो वृक्ष पुन्हा उभा केला. त्यानंतर आजतागायत तो वृक्ष तसाच बहरून आहे, हे त्याचे वयोमान पुढे बाकी होते, हा त्या वृक्षाचा पुनर्जन्म म्हणायचा.

मरण माणसाला कसे खेचून आणते, त्याचे एक उदाहरण म्हणजे दादर पूर्वेला 'स्टेट बँके'ची शाखा आहे. ती शाखा पहिला ज्या वास्तूत होती. ती जागा बळकावण्यासाठी घरमालकाने आणि बिल्डरने बरेच प्रयत्न करूनदेखील ती जागा बँक खाली करत नव्हती. तेव्हा बिल्डरने घरमालकाच्या संगनमताने त्या बँकेच्या मिटर-कनेक्शनमध्ये अशी काही गडबड केली होती. त्याचा परिणाम रात्री सात-साडेसातच्या सुमारास जेव्हा 'मेन-स्वीच' बंद करून घरी जायला निघणार, त्याच क्षणाला बँक अख्खी जळून खाक तर झालीच, परंतु त्याच वेळेला 'श्रीयुत पावसे' नावाचा एक अधिकारी ज्याची नुकतीच रत्नागिरी शाखेतून बदली झाली होती, तो अधिकारी गुदमरून मेला.त्यानंतर वर्ष-दोन वर्षे होऊनही बिल्डिंग विकली जात नव्हती.

अखेर ती बिल्डिंग दुसऱ्या बिल्डरने विकत घेतली तेव्हा ती बिल्डिंग भुईसपाट होवूनही काम बंद पडले. वर्षभराने तिसऱ्या बिल्डरने ती जागा ताब्यात घेऊन त्यावर पाया उभारणीचे काम सुरू झाले. परंतु महिन्याभरात त्याही कामाचा बोजवारा उडाला व काम स्थगित

श्रावणमासी हर्ष मानसी

संकलन व लेखन : संजय शरद दळवी

(मागील अंकावरून)

पिठोरी अमावस्या

पिठोरी अमावस्या ही हिंदू दिनदर्शिकेनुसार भाद्रपद (ऑगस्ट-सप्टेंबर) महिन्यातील अमावास्येच्या दिवशी पाळली जाते. या पवित्र दिवशी भक्त दुर्गादेवीची पूजा करतात. या अमावस्येचे व्रत विवाहित माता आपल्या मुलाबाळांच्या समृद्धीसाठी आणि आरोग्यासाठी पाळतात.

यादिवशी, विवाहित स्त्रिया आणि विशेषतः माता त्यांच्या मुलांच्या कल्याणासाठी देवी दुर्गासह ६४ देवींची प्रार्थना करतात. राजस्थानमध्ये हा सण 'मोठ्या प्रमाणात साजरा केला जातो. पिठोरी अमावस्या भूतकाळातील पापांपासून मुक्त होण्यासाठी आणि हृदयाच्या कठोरतेसाठी देखील भक्तांकडून साजरी केली जाते. पिठोरी अमावस्या व्रताचे पुण्यअनेक पटीनेमिळते. हे व्रत केल्याने ऋण आणि पाप नाहीसे होतात. संतती सुधारते आणि मुले सुखी होतात.

भक्त, यादिवशी, त्यांच्या नातेवाईक आणि पूर्वजांसाठी पूजा आयोजित करतात. असे म्हटले जाते की पिठोरी अमावस्येला उपवास केल्यास कालसर्पदोषाचा प्रभाव नाहीसा होण्यास मदत होते. हिंदूपौराणिक कथेनुसार पिठोरी अमावस्या व्रतकथा देवीपार्वतीने भगवान इंद्राच्या पत्नीला सांगितली होती. असे म्हटले जाते की यादिवशी उपवास करण्याच्या भक्तांना शूर आणि निरोगी पुत्र प्राप्त होतात. पिंडदान आणि पितृदर्पण हे पिठोरी अमावस्येला होणारे काही मुख्यविधी आहेत. यादिवशी भक्तांनी ब्रह्ममुहूर्तावर उठून स्नान करावे. त्यानंतर त्यांनी सूर्यदेवाला दीप लावून अर्घ्य द्यावे. पितरांच्या शांतीसाठी, गरजूंना दान करा आणि

झाले.

ह्यावरून आधीच्या वास्तूतील अखेरचे दोष त्या वास्तूचा आत्मा जोपर्यंत मुक्त होत नाही, तोपर्यंत त्या जागेत नवी वास्तू उभी राहाणे अशक्य.

म्हणूनच कुठल्याही आत्म्याचे मग तो वास्तूचा असो किंवा मानवाचा वा पशु-पक्ष्यांचा असो; कधी त्याचा तळतळाट घेऊ नये.कारण वास्तू ही

पिंडदान आणि पितृदर्पण विधी करा.

अधिकमास, ज्याला अधिक-मास, माला-मास आणि पुरुषोत्तम-मास असेही म्हणतात, हा हिंदू कॅलेंडरमधील एक आंतरकेंद्रित महिना आहे जो चंद्र कॅलेंडरवर्षाच्या महिन्यांशी (lunar calendar month) संरेखित ठेवण्यासाठी घातला जातो.

हिंदू पंचांगानुसार अधिक महिना येतो तेव्हा वर्ष १३ महिन्यांचे असते. ज्योतिषीय गणनेनुसार, सौरवर्ष ३६५ दिवस, ६ तास आणि ११ सेकंदाचे असते. पण चांद्रवर्ष ३५४ दिवस आणि ९ तासांचे असते. अशा स्थितीत, दरवर्षी चांद्रवर्षात सौरवर्षापासून सुमारे ११ दिवसांचा फरक असतो. अशा स्थितीत सौरवर्ष आणि चांद्रवर्षाचा ताळमेळ राखण्यासाठी एका मलमासानंतर दुसरा मलमास ३२ महिने, १६ दिवसांनी पुन्हा येतो. अशाप्रकारे दर तिसऱ्या वर्षी अधिक मास होतो. असाच योगायोग तब्बल १९ वर्षांनंतर यावेळी (२०२३) श्रावण महिन्यात घडला आहे. त्यामुळे यावर्षी श्रावण महिन्यात अधिक मास होणार आहे. योगायोग असा आहे की, श्रावण महिन्यात अधिक महिना आला आहे. त्यामुळे यावेळी श्रावण महिना ५९ दिवसांचा असेल. असे होईल कारण यावर्षी दोन महिने श्रावणाचे मानले जातील. अशा स्थितीत अधिकमास असणाऱ्या श्रावण महिन्याच्या पहिल्या महिन्यात श्रावणाशी संबंधित शुभकार्ये होणार नाहीत. सर्वधार्मिक व शुभकार्ये श्रावण महिन्याच्या दुसऱ्या महिन्यात म्हणजेच शुद्ध श्रावण महिन्यात होतील.

श्रावणमासी हर्ष मानसी हिरवळ दाटे चोहीकडे

क्षणात येते सरसर शिरवे क्षणात फिरुनी उन पडे

✱

नेहमीच !!तथास्तु!! म्हणत असते. म्हणजेच आत्मा जेव्हा तडफडून बाहेर पडतो, तेव्हा तो श्रापीत होऊन नंतरच्या सर्व पिढीला मग कोणी पुण्यवान असो वा नसो, सर्वांना घातक ठरतो.

स्पष्ट बोलायचे म्हणजे 'सुक्याबरोबर ओल' जळून खाक होतं.

(मोबाईल ९८२०६०९२२८)

प्रभुतरुण आश्रयदाते

१) सौ. विमल व श्री. माधव नायक,	दळवी
२) सौ. नलिनी व श्री. रविंद्र रामराव मानकर,	२४) आद्य मराठी लघुलिपीकार कै. भुजंगराव
३) सौ. अनामिका बी. ए. एल.एल.बी.	रामचंद्र मानकर
४) कै. नटवर्य नारायण रामराव झावबा	२५) कै. वामन मोरेश्वर प्रभाकर
५) कै. सौ. मोतिराम विनायक जयकर	२६) कै. चंद्रकांत नारायण विजयकर,
६) आद्य संपादक कै. विष्णु कृष्ण कोठारे	कै. कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे,
७) कै. रावसाहेब चंद्रकांत बालमुकुंद वेलकर	कै. प्रविण चंद्रकांत नारायण, विजयकर,
८) कै. सौ. सुशीला यशवंतराव कीर्तिकर	कै. वैभव कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे
कै. सौ. सुशीला व श्री. मोरेश्वर वि. प्रधान	यांच्या स्मरणार्थ एक हितचिंतक
९) सौ. मीरा व श्री. रविंद्र नानुजी दळवी	२७) कै. डॉ. विद्याधर चंद्रकांत नारायण
१०) कै. सौ. शालाका (अरुणप्रभा) शैलकुमार	विजयकर यांच्या स्मरणार्थ हितचिंतक
श्रीकृष्णनाथ दळवी	२८) कै. पूर्णचंद्र केशरीनाथ राव व
११) कै. श्रीमती चंपुबाई आणि	कै. सौ. शीला पूर्णचंद्र राव यांच्या स्मरणार्थ
कै. आनंदराव सुंदरजी धराधर	२९) डॉ. राम गोविंदराव नवलकर
१२) कै. सौ. रोहिणी (रत्नप्रभा) श्रीकर राणे	३०) सौ. शुभांगी राम नवलकर
१३) सौ. निलीमा व श्री. सुजन केशवराव राणे	३१) सौ. रीटा आणि श्री. मंदार माधवराव नायक
१४) कै. श्रीमती रोझाबाई आणि कै. बाळाराम	३२) कै. सौ. विजया व श्री. प्रकाश माधव
केरोबा नायक	नायक या त्यांच्या आईवडिलांच्या
१५) कै. शरद विनायक कीर्तिकर यांच्या	स्मृत्यर्थ उन्मेष प्रकाश नायक
स्मरणार्थ अनामिक	३३) सौ. वृंदा आणि श्री. शाम विनायक जयकर
१६) कै. सौ. दिलीप रघुनंदन कोठारे	३४) कै. श्रीमती जयश्री आणि कै. श्री.
१७) कै. श्रीमती कमलजा आनंदराव अजिंक्य	जयवंत विश्वनाथ कीर्तिकर स्मृत्यर्थ
१८) कै. दिवाळीबाई व कै. डॉ. वामनराव	श्री. उमेशचंद्र जयवंत कीर्तिकर
आनंदराव विजयकर	३५) कै. श्रीमती प्रतिमा आणि कै. श्री.
१९) कै. विष्णुराज बाळाराम नायक	धाकलेश्वर बाळाजी जयकर स्मृत्यर्थ
२०) अॅड. सदाशिव आनंदराव धुरंधर	सौ. सुप्रिया उमेश कीर्तिकर
२१) कु. कस्तूर मोठाबाई जयकर	३६) श्री. नानुजी विनायक धुरंधर आणि
२२) कै. कमलनी रमाकांत प्रधान	लक्ष्मीबाई नानुजी धुरंधर स्मृत्यर्थ
२३) कै. नटवर्य शरद श्रीकृष्णनाथ गणपतराव	श्रीम. सुहासिनी धुरंधर

प्रभुतरुणास देणगी

* सौ. नीलिमा आणि श्री सुजन राणे यांजकडून प्रभुतरुणाच्या शताब्दी वर्षानिमित्त रुपये ११०००/- देणगीबद्दल मनापासून आभार.

अभिनंदन

* पं. सुजन राणे यांनी त्यांची तैलचित्रे अमिताभ बच्चन यांना भेट पाठवली. त्या चित्रांची प्रशंसा करीत अमिताभ यांनी पं. सुजन यांना पत्र पाठवले.

* सौ. ज्योत्सना रंजन धैर्यवान यांनी धैर्यवान कुटुंबातील तीनशे वर्षांचा जुना बाजवट मखरासहित पुणे येथील पर्वती देवळात होऊ घातलेल्या नवीन वस्तू संग्रहालयाकरिता देणगीदाखल दिला. पेशव्यांच्या ब्राम्हण मंदिर संग्रहालयात हा बाजवट एक खास भेट म्हणून दिमाखाने भर घालेल.

* सॉलि. राजान मोतीराम जयकर यांनी भारतीय विद्या भवन येथे आठ सप्टेंबर रोजी शम्मी कपूर या अभिनेत्याच्या स्मृतिदिनी त्याने अभिनित गाण्यांचा बहारदार कार्यक्रम सादर केला. या कार्यक्रमाचे नाव होते - 'अननोन शम्मी कपूर.'

* सॉलिसिटर राजन जयकर यांच्या घरच्या तांदळावरील गणपतीला

पर्यावरणपूरक गणपती म्हणून मिड डे दैनिकाने फोटोसहित माहिती देऊन प्रसिद्धी दिली.

* प्रकाश भातंब्रेकर यांच्या पंच्याहत्तरीनिमित्त प्रकाशित झालेल्या बृहत् ग्रंथात प्रा. सुहासिनी कीर्तिकर यांच्या लेखाचा समावेश आहे. दिनांक ३०/९/२३ रोजी प्रेस क्लब (सी. एस. टी समोर) येथे पुस्तकप्रकाशनावेळी प्रा. सुहासिनी कीर्तिकर यांचे भाषण झाले. अध्यक्ष होते दाजी पणशीकर.

* प्रभुतरुण म्युझिक क्लबने अतिशय सुंदर अशी गणेशवंदना ऑनलाईन सादर केली. निषाद धुरंधर, रॉनिका विजयकर, समीरा नवलकर, सागर देवरुखकर, शिवानी देवरुखकर, अनीश कीर्तिकर, राजा अजिंक्य, राखी पांचाळ, सुनील राणे, रुता मेघनाथ, बिंदिया राणे, चैतन्य कीर्तिकर, जयदीप विजयकर, मयुरेश वाझकर, अश्विनी सुरैया आदींचा त्यात सहभाग होता.

* डॉ. सुमन नवलकर यांचे 'अद्वैत' नावाचे पुस्तक प्रकाशित झाले. विशेष म्हणजे त्यांच्या आधीच्या पुस्तकांच्या मुखपृष्ठचित्रांचा या मुखपृष्ठावर सुंदर 'कोलाज' आहे. सर्वांचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

प्रभुतरुणाची डायरी

नारळसाखर दिला

१९-८-२३ कु. गंधाली संजय दळवी श्री. संकल्प सुनील आग्ने मरण

२९-८-२३ कु. शैलजा रामराव कीर्तिकर वय ९५, खार
११-९-२३ श्री. सुहास वामन कोठारे, वय ७३, पुणे
१५-९-२३ श्री. सुबोध लक्ष्मण देसाई वय ८८, कांदिवली (पूर्व)

(पान २ कॉलम २ वरून)

पानाप्रमाणे सतत तोंडात असायचे.

मला तो प्रसंग अजून आठवतो. एकदा मामीचा पदर चुकून पाण्यानी भरलेल्या जगवर पडला आणि तो कलंडला आणि सारे पाणी मामाच्या लुंगीवर. मामा अतिशय शांत स्वभावाचा... पण

'साली इडियट!'
मामीच्या 'अहो लुंगी चेंज करा.' कित्येक विनवण्या झाल्या, लाडिक ओरडणे झाले. पण छे ...
मामाने संपूर्ण जेवण ओल्या लुंगीतच उरकले!

हाच हट्टी स्वभाव मी घेतला.
NB

इंग्रजी माध्यम असलेल्या शाळेत (माझ्या वेळेस नाहीतर कमीत कमी माझ्या मुलाच्या वेळेस तरी - he too studied in our school) बटाट्याच्या चाळीतील काही उतारे विशेषतः त्रिलोकेकर असलेला भाग अभ्यास-क्रमात घेयायला हवा होता. Then my son's teachers would have addressed me correctly as Trilokekar and not they always did, making me त्रिलोक, त्रैलोक्य, त्रिलोक्य, त्रैलोटकर ट्री-लोटकर (झाडावरून लोटून देतात की काय असे वाटे) ... त्रिलोकेकर सोडून सर्व काही?

*

(पान ३ कॉलम २ वरून)

करून मतदही करतात, आणि एक महत्त्वाचा गुण म्हणजे ही राजेमंडळी ज्या घरात काम करतात त्या घरातल्या सदस्यांच्या उणीवा कधीही जगजाहीर करत नाहीत. ते सर्वकाही मूग गिळून गप्प बसतात.

बऱ्याचदा घरात या राजांना केवळ घरगडी म्हणून संबोधत नाहीत तर ते या घराचे एक सदस्यही असतात. घरात एखादा शुभप्रसंग घडल्यास ती गृहिणी यांनाही नवीन कपडे देते. इतकेच काय; घरातल्या मुलीच्या लग्नाचे वेळी अथवा तान्हाच्या बारशाच्या वेळी ही राजेमंडळी खूपच धावपळ करून अनेक कामे पटापट उरकतात. त्यावेळी मला पैसे कित्येक जास्त मिळतील याचा ते जरादेखील विचार करत नाहीत.

आताच्या काळात मात्र या राजेमंडळीचे अस्तित्व फारच कमी झालेले आहे. यातील सर्वात महत्त्वाचे कारण म्हणजे यांच्या पुढील पिढीने प्राप्त केलेली साक्षरता होय. यांची मुले, मुली यांच्या अथक श्रमातून मिळवलेल्या पैशाने अनेक महाविद्यालयात शिकून पदवीधर, उच्च पदवीधर झालेले आहेत आणि निरनिराळ्या शासकीय,

निमशासकीय अथवा खाजगी संस्थांवर चांगल्या पगारावर आणि हुद्यावर नोकरीत लागलेली आहेत. त्यामुळे ६० वर्षे पलीकडले राजे आपल्या गावी जाऊन शेतीची कामे करू लागले आहेत वा पूर्णपणे आराम करत आहेत आणि एक कारण म्हणजे आता मुंबईमध्ये घरकाम करण्यास बायका सहजपणे उपलब्ध होत आहेत; या स्त्रिया जास्तकरून महाराष्ट्रातील ग्रामीण भागाच्या आहेत. इतकेच काय; तर आता नवीन वाढलेल्या पिढीला घरात संपूर्ण २४ तास घरगडी ठेवण्यास आवडत नाही. इतकेच काय; जर घरांची क्षेत्रफळे कमी झाल्यामुळे घरात एखादा घरगडी वा बाई रहाण्यास ठेवणे सोयीस्करही नसते. पण आजही मागे वळून पाहता या 'राजा' मंडळींनी आपल्या मुंबईच्या समाजव्यवस्थेला लावलेला हातभार केव्हाही विसरता येणार नाही. म्हणतात ना. "राजा कभीभी आऊट नहीं होता."

मो. ९८२१६०७५९३

परीक्षेतील सुयश

बी एम एम एस
चिन्मयी निखील तळपदे
सीजीपीआय ९.६३

हे मासिक मुद्रक, प्रकाशक श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर यांनी मालक बोर्ड ऑफ कंट्रोल प्रभुतरुण करिता मे. स्नेहेश प्रिंटर्स, ३२०-अ, शाह अँड नाहर इंडस्ट्रीयल इस्टेट, अ-१, धनराज मिल कंपाऊंड, सीताराम जाधव मार्ग, लोअर परेल, मुंबई-४०००१३ येथे छापून पारिजात बी-३, युनियन बँक एम्प्लॉईज को-ऑप. हौ. सोसायटी, पटेल इस्टेट, जोगेश्वरी (प.), मुंबई-४००१०२ येथे प्रकाशित केले.

संपादक: श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर

RNI NO. 14613/67